मन्दतममभयमिति वर्षाणि । तेषु गिरयो नद्यश्च सप्तैवाभिज्ञाताः । मणिकूटो वज्रकूट इन्द्रसेनो ज्योतिष्मान् सुवर्णो हिरण्यष्ठीवो मेघमाल इति सेतुशैलाः । अरुणा नृम्णा आङ्गिरसी सावित्री सुप्रभाता ऋतम्भरा सत्यम्भरेति महानद्यः । यासां जलोपस्पर्शनविधूतरजस्तमसो हंसपतङ्गोर्द्ध्वायनसत्याङ्गसंज्ञाश्चत्वारो वर्णाः सहस्रायुषो विबुधोपमसन्दर्शनप्रजननाः स्वर्गद्वारं त्रय्या विद्यया भगवन्तं त्रयीमयं सूर्य्यमात्मानं यजन्ते । प्रत्नस्य विष्णो रूपं यत् सत्यर्त्तस्य ब्रह्मणः । अमृतस्य च मृत्योश्च सूर्य्यमात्मानमीमहीति ॥ प्लक्षादिषु पञ्चसु पुरुषाणामायुरिन्द्रियमोजः सहो बलं बुद्धिर्विक्रम इति च सर्व्वेषामौत्पत्तिकी सिद्धिरविशेषेण वर्त्तते । प्लक्षः समानेनेक्षुरसोदेनावृतः ।" इति श्रीभागवते ५ स्कन्धे २० अध्यायः ॥

प्लव, ङ गत्याम् । (भ्वा०-आत्म०-सक०-सेट् ।) अन्तःस्थतृतीययुक्तः । ङ, प्लवते । प्लु ङ इत्यनेनैवेष्टसिद्धे अस्य पाठः प्लविष्यते प्लव्यते इत्यादिसिद्ध्यर्थः । इति दुर्गादासः ॥

प्लवं, क्ली, (प्लवते इति । प्लु + अच् ।) कैवर्त्तीमुस्तकम् । (अस्याः पर्य्यायो यथा,—
"कुटन्नटं दासपुरं वानेयं परिपेलवम् ।
प्लवगोपुरगोनर्द्दकैवर्त्तीमुस्तकानि च ॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे ॥)
गन्धतृणम् । इति मेदिनी । वे, १८ ॥ प्लुतगे, त्रि ॥

प्लवः, पुं, (प्लु + "ऋदोरप् ।" ३ । ३ । ५७ । इत्यप् ।) प्लवनम् । (यथा, हरिवंशे । १२२ । १०१ ।
"सागरानूपविपुलां प्रागुदक्प्लवशीतलाम् ।
सर्व्वतोदधिमध्यस्थामभेद्यां त्रिदशैरपि ॥"
प्लवतेऽनेनेति करणे अप् ।) भेलः । (यथा, मुण्डकोपनिषदि । १ । २ । ७ ।
"प्लवा ह्येते अदृढा यज्ञरूपा
अष्टादशोक्तमवरं येषु कर्म्म ।
एतच्छ्रेयो येऽभिनन्दन्ति मूढा
जरामृत्युं ते पुनरेवापि यन्ति ॥"
प्लवते सन्तरतीति । प्लु + अच् ।) भेकः । अविः । श्वपचः । कपिः । जलकाकः । (यथा, सुश्रुते । १ । ४६ ।
"प्लवानामिक्षुरसायवः ॥")
कुलकः । प्रश्रयः । पर्कटीद्रुमः । कारण्डवविहगः । शब्दः । प्रतिगतिः । इति मेदिनी । वे, १६ ॥ प्रेरणम् । शत्रुः । इति शब्दरत्नावली ॥ जलान्तरम् । इति हेमचन्द्रः । ३ । ५४३ ॥ पलवः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ पोलो इति भाषा ॥ जलकुक्कुटः । इति मिताक्षरा ॥ (यथा, मनौ । ५ । १२ ।
"कलविङ्कं प्लवं हंसं चक्राङ्गं ग्रामकुक्कुटम् ।
सारसं रज्जुवालञ्च दात्यूहं शुकसारिके ॥"
वकविशेषः । यथा, रामायणे । २ । १०३ । ४३ ।
"रथाङ्गहंसा नत्यूहाः प्लवाः कारण्डवाः परे ।
तथा पुंस्कोकिलाः क्रौञ्चा विसंज्ञा भेजिरे दिशः ॥"
"प्लवा वकविशेषाः ।" इति तट्टीकायां रामानुजः ॥) जलचरपक्षिमात्रम् । यथा,—
"हंससारसकाचाक्षवकक्रौञ्चसरारिकाः ।
नन्दीमुखी सकादम्बा वलाकाद्याः प्लवाः स्मृताः ॥
प्लवन्ते सलिले यस्मादेते तस्मात् प्लवाः स्मृताः ॥"
एतेषां मांसगुणाः ।
"प्लवाः पित्तहराः स्निग्धा मधुरा गुरवो हिमाः ।
वातश्लेष्मप्रदाश्चापि बलशुक्रकराः सराः ॥"
इति भावप्रकाशः ॥

प्लवकः, पुं, (प्लवते इवेति । प्लु + अच् । ततः स्वार्थे संज्ञायां वा कन् ।) खड्गधारादिनर्त्तकः । तत्पर्य्यायः । कीलकः २ । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ केकलः ३ नप्तुः ४ कैलिकोषः ५ कलायनः ६ । इति शब्दरत्नावली ॥ चण्डालः । इति हलायुधः ॥ (सन्तरणोपजीवी । यथा, महाभारते । १३ । २३ । १५ ।
"गायना नर्त्तकाश्चैव प्लवका वादकास्तथा ।
कथका योधकाश्चैव राजन्नार्हन्ति केतनम् ॥")
भेकः । प्लक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

प्लवगः, पुं, (प्लवेन प्लुतगत्या गच्छतीति । गम् + "अन्येष्वपि दृश्यते ।" ३ । २ । १०१ । इति डः ।) वानरः । (यथा, रघुवंशे । १२ । ७० ।
"स सेतुं बन्धयामास प्लवगैर्लवणाम्भसि ।
रसातलादिवोन्मग्नं शेषं स्वप्नाय शार्ङ्गिणः ॥")
भेकः । सूर्य्यसारथिः । इति मेदिनी । गे, ४२ ॥ प्लवपक्षी । इति शब्दरत्नावली ॥ शिरीषवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

प्लवगतिः, पुं, (प्लवेन गतिर्यस्य ।) भेकः । इति शब्दचन्द्रिका ॥ (प्लवस्य भेकादेर्गतौ प्लुतगतौ च, स्त्री ॥)

प्लवङ्गः, पुं, (प्लवेन प्लुतगत्या गच्छतीति । गम + "गमश्च ।" ३ । २ । ४७ । इति खच् । "खच डिद्वा वाच्यः ।" इति डित् । डित्वात् टेर्लोपः । मुमागमः ।) वानरः । इत्यमरः । २ । ५ । ३ ॥ (यथा, रामायणे । २ । २५ । १८ ।
"प्लवङ्गा वृश्चिका दंशा मशकाश्चैव कानने ।
सरीसृपाश्च कीटाश्च माभूवन् गहने तव ॥"
"प्लवङ्गा वानराः ।" इति तट्टीकायां रामानुजः ॥) मृगः । इति शब्दचन्द्रिका ॥ प्लक्षवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥

प्लवङ्गमः, पुं, (प्लवेन गच्छतीति । गम् + "गमश्च ।" ३ । २ । ४७ । इति खच् । मुमागमः ।) भेकः । वानरः । इत्यमरः । ३ । ३ । १३७ ॥ (यथा, रामायणे । ४ । ६२ । ११ ।
"एष्यन्ति प्रेषितास्तत्र रामदूताः प्लवङ्गमाः ।
आख्येया राममहिषी त्वया तेभ्यो विहङ्गम ! ॥")
प्लुतगतियुक्ते, त्रि ॥

प्लवनः, त्रि, (प्लवते इति । प्लु + ल्यु ।) प्रवणः । क्रमनिम्नभूम्यादिः । यथा,—
"प्रागुदक्प्लवनां भूमिं कारयेत् यत्नतो नरः ॥"
इति तिथ्यादितत्त्वे मत्स्यपुराणम् ॥
(क्ली, प्लु + ल्युट् । प्लवः । यथा,—
"शयनञ्चासनं वापि नेच्छेद्वापि प्रवोत्तरम् ।
नात्यातपौ न प्लवनं न यानं नापि वाहनम् ॥"
इति सुश्रुते सूत्रस्थाने ४६ अध्यायः ॥)

प्लाक्षं, क्ली, (प्लक्षस्य फलम् । "प्लक्षादिभ्योऽण् ।" ४ । ३ । १६४ । इत्यण् । विधानसामर्थ्यात् तस्य फले न लुक् ।) प्लक्षवृक्षस्य फलम् । इत्यमरः । २ । ४ । १८ ॥ प्लक्षस्य विकारः । प्लक्षस्य समूहः । प्लक्षस्य भावः । प्लक्षस्येदम् । प्लक्षस्य हितम् । इत्यादि व्याकरणम् ॥ (प्लक्षसम्बन्धिनि, त्रि । यथा,—
"नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थ प्लाक्ष इतीध्मो भवन्त्येते वै गान्धर्व्वाप्सरसां गृहाः स्थ एव ॥"
इति तैत्तिरीयसंहितायाम् । ३ । ४ । ८ । ४ ॥)

प्लावनं, क्ली, (प्लु + णिच् + ल्युट् ।) द्रवद्रव्यस्योर्द्ध्वप्रापणम् । उथलन इति भाषा । यथा,—
"तापनं घृततैलानां प्लावनं गोरसस्य च ।
तन्मात्रमुद्धृतं शुद्धेत् कठिनन्तु पयो दधि ॥"
इति शुद्धितत्त्वम् ॥ * ॥
मज्जनम् । बहुतरजलसंयोगः । यथा,—
"एतत् श्रुत्वा वचो राजा प्रातिष्ठत भगीरथः ।
यत्र तानि शरीराणि सागराणां महात्मनाम् ॥
प्लावनार्थं नरश्रेष्ठ ! पुण्येन सलिलेन ह ॥"
इति महाभारते । ३ । ११० अध्यायः ॥

प्लावितं, त्रि, (प्लु + णिच् + क्तः ।) जलादिमग्नस्थानादि । यथा,—
"सुप्रसन्नां सुवदनां करुणार्द्रनिजान्तराम् ।
सुधाप्लावितभूपृष्ठामार्द्रगन्धानुलेपनाम् ॥"
इति गङ्गावाक्यावली ॥
(यथा च देवीभागवते । २ । ८ । १० ।
"पुरी सा वासुदेवस्य प्लावितोदधिना ततः ॥")

प्लिह, ङ गत्याम् । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वा०-पर०-सक०-सेट् ।) अन्तःस्थतृतीययुक्तः । ङ, प्लेहते । इति दुर्गादासः ॥

प्लिहा, [न्] पुं, (प्लेहते वृद्धिं गच्छतीति । प्लिह + कनिन् ।) प्लीहरोगः । यथा, यकृत्प्लिहान्त्राणि मुखादिव क्षिपन्निति वैद्यकम् । इत्यमरटीकायां भरतः ॥ (यथा, याज्ञवल्क्ये । ३ । ९४ ।
"वपावसावहननं नाभिः क्लोम यकृत् प्लिहा ॥")

प्लीहघ्नः, पुं, (प्लीहानं हन्तीति । हन + टक् ।) वृक्षविशेषः । रोहड़ा इति ख्यातः । तत्पर्य्यायः । रोही २ रोहितकः ३ प्लीहशत्रुः ४ दाड़िमपुष्पकः ५ मांसदलनः ६ यकृद्वैरी ७ चलच्छदः ८ । इति शब्दचन्द्रिका ॥ रौहितेयः ९ रोहितः १० रोहीतकः ११ रौही १२ । इति शब्दरत्नावली ॥ (अस्य गुणाः रोहितकशब्दे द्रष्टव्याः ॥)

प्लीहशत्रुः, पुं, (प्लीह्नः शत्रुर्नाशकत्वात् ।) प्लीहघ्नवृक्षः । इत्यमरः । २ । ४ । ४९ ॥ (यथा, वैद्यकरत्नमालायाम् ।
"रोही रोहितकः प्लीहशत्रुर्दाड़िमपुष्पकः ॥")